

NOTES I RESSENYES BIBLIOGRÀFIQUES

Notes bibliogràfiques

La secció de Notes Bibliogràfiques, dedicada des dels primers números de la revista a la revisió de novetats bibliogràfiques, incorpora unes breus referències de les tesis doctorals i les tesines de llicenciatura llegides durant el curs acadèmic anterior a la publicació de la revista (de l'1/10/02 al 30/9/03) als diferents departaments universitaris relacionats amb la recerca arqueològica (Universitat Autònoma de Barcelona, Universitat de Barcelona, Universitat de Girona, Universitat de Lleida, Universitat Pompeu Fabra i Universitat Rovira i Virgili).

COTA ZERO ha sol·licitat aquesta informació a totes les universitats catalanes i la presentem sintetitzada i llistada alfabèticament. En donem l'autor, el títol, el director i la universitat on ha estat llegida. Agraïm la informació a les institucions i a les persones que ens han facilitat la tasca. Voldríem doncs, que aquest apartat servís per presentar aquests treballs i donar-los una major difusió. És una secció oberta a la recepció de qualsevol informació relacionada amb el tema.

Amb una clara voluntat de difusió i amb caràcter obert, la revista ofereix també recensions de les novetats editorials que fan referència al món de l'arqueologia, tant en el vessant d'estudis metodològics i teòrics, com en el dels resultats de la investigació (dintre les possibilitats d'espai es ressenyaran els llibres rebuts, per duplicat, a la redacció de la revista).

Tesis doctorals

CHAVARRÍA ARNAU, Alexandra. *Transformaciones arquitectónicas y funcionales de los establecimientos rurales en Hispania durante la Antigüedad Tardía*. Directora: Gisela Ripoll. Universitat de Barcelona. Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia.

FIZ FERNÁNDEZ, José Ignacio. *Forma Tarraconis. La aplicación de nuevas tecnologías para una restitución planimétrica de Tarraco*. Director: Joaquín Ruiz de Arbulo. Universitat de Lleida. Facultat d'Història.

MORAGAS SEGURA, Natalia. *Dinámica del cambio cultural en Teotihuacán durante el Epiclásico (650-900 dC)*. Directora: Mercè Roca. Universitat de Barcelona. Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia.

OLLÉ CAÑELLAS, Andreu. *Variabilidad i patrons funcionals en els sistemes tècnics de mode 2. Anàlisi de les deformacions d'ús en els conjunts lítics del Riparo Esterno de Grotta Paglicci (Rignano Garganico, Foggia), Áridos (Arganda, Madrid) i Galería-TN (Sierra de Atapuerca, Burgos)*. Director: Eudald Carbonell. Universitat Rovira i Virgili. Facultat/Escola de Filosofia i Lletres.

PÀMIAS MASSANA, Jordi. *Erastòtenes. Catasterismes. Edició crítica i comentari mitogràfic*. Director: Francesc Josep Cuartero Iborra. Universitat Autònoma de Barcelona. Facultat de Clàssiques.

PONS PUJOL, Lluís. *Organización y función de la Mauretania Tingitana en el Imperio Romano*. Director: José Remesal. Universitat de Barcelona. Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia.

VERGÈS BOSCH, Josep Maria. *Estasi i canvi en les estructures morfopotencials lítiques de petit format durant el Plistocè Inferior i Mitjà*. Director: Eudald Carbonell. Universitat Rovira i Virgili. Facultat/Escola de Filosofia i Lletres.

Tesines de Llicenciatura

AICART HEREU, Francesc. *L'església del Bell-Lloc d'Aro (Santa Cristina d'Aro, Baix Empordà): un exemple d'intervenció arqueològica durant el franquisme (1955-1964)*. Director: Josep Maria Nolla. Universitat de Girona. Departament de Geografia, Història i Història de l'Art.

BRITO SCHIMMEL, Paula. *Aplicación de métodos geofísicos en arqueología*. Director: Josep Maria Gurt. Universitat de Barcelona. Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia.

CHORÉN TOSAR, Jordi. *Evolució del poblament ibèric a la Catalunya Central*. Tutor: Joan Sanmartí. Universitat de Barcelona. Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia.

GARCÍA MEDRANO, Paola. *Estudio tecnológico de Covacha de los Zarpazos (Complejo Galería, Atapuerca, Burgos) en el contexto del Pleistoceno Medio de la submeseta norte de la Península Ibérica*. Director: Eudald Carbonell. Universitat Rovira i Virgili. Facultat/Escola de Filosofia i Lletres.

GIBERT, Jordi. *Les comarques a ponent del Llobregat entre la fi de l'Imperi romà i la conquesta comtal: una relectura arqueològica*. Director: Ramon Martí. Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana.

GUTIÉRREZ GARCIA-MORENO, Anna. *Limestone exploitation and use in Roman Tarraco*. Directora: Isabel Rodà de Llanza. Universitat Autònoma de Barcelona. Departament de Ciències de l'Antiguitat i de l'Edat Mitjana.

LAUDO SANZ, Susana. *Análisis morfológico de la Dressel 20, siglos I y II: Malpica y la Catria*.

Tutor: Fernando Martín González. Director: José Remesal. Universitat de Barcelona. Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia.

FONT COT, Josep Oriol. *Megalitismo y arqueoastronomía: historia de la investigación, preguntas y propuestas en torno al caso de Cataluña*. Tutor: Josep Maria Fullola. Directora: Maria Àngels Petit. Universitat de Barcelona. Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia.

PI, Marta. *Les Tabellae defixionum d'Empúries. Un ritual de màgia a la necròpolis Ballesta*. Director: Josep Maria Nolla. Universitat de Girona. Departament de Geografia, Història i Història de l'Art.

PUIG PALERM, Antoni. *Els precedents de la integració de l'Illa de Mallorca a la República romana*. Tutor: Fernando Martín González. Director: José Remesal. Universitat de Barcelona. Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia.

SALCEDO GÓMEZ, Ricard. *El dossier epistolar de Cipriano de Cartago de la persecució de Decio (250-251). Comentario de las cartas perdidas*. Tutor: Fernando Martín González. Director: Josep Vilella. Universitat de Barcelona. Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia.

SALVÀ SIMONET, Bartomeu. *La metal·lúrgia prehistòrica a les Illes Balears. Un estat de la qüestió*. Tutor: Josep Maria Fullola. Directora: Maria Àngeles del Rincón. Universitat de Barcelona. Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia.

SÁNCHEZ GIL DE MONTES, Jacinto. *La gestión de los residuos en la ciudad romana de Ampúrias*. Tutor: Josep Maria Gurt. Directors: Xavier Dupré i Josep Anton Remolà. Universitat de Barcelona. Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia.

VIVAR LOMBARTE, Gustau. *Els molins d'Illa Pedrosa*. Tutor: Joan Sanmartí. Directora: Mercè Roca. Universitat de Barcelona. Departament de Prehistòria, Història Antiga i Arqueologia.

Ressenyes bibliogràfiques

GONZÁLEZ PÉREZ, J.-R. (coord.) (2003). *Actes del I Congrés Internacional de Gravats Rupestres i Murals. Homenatge a Lluís Díez-Coronel (Lleida, 23-27 de novembre de 1992)*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs. 992 p.

La publicació de les actes del I Congrés Internacional de Gravats Rupestres i Murals, celebrat a Lleida l'any 1992 en homenatge a Lluís Díez-Coronel, constitueix, malgrat els anys transcorreguts, una excel·lent oportunitat per apropar-nos de forma àmplia a una de les formes de representacions gràfiques que se solen incloure dins de l'anomenat art rupestre i mural: els gravats.

De fet, en aquesta publicació queden prou ben reflectits el dos objectius que es van plantejar a l'hora de convocar aquella reunió. D'una banda, fer un cert balanç de l'estat de la recerca del gravat rupestre i mural a l'àrea sud-occidental d'Europa; de l'altra, retre un homenatge a Lluís Díez-Coronel, sens dubte una de les persones que més van contribuir al coneixement i a la conservació del patrimoni arqueològic de les terres de Lleida durant la segona meitat del segle XX i, singularment, de l'art rupestre conservat en aquesta zona de Catalunya.

El llibre comença amb una presentació a càrrec de Carme Vidal Huguet, directora de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, i una detallada crònica del Congrés a càrrec de Joan-Ramon González Pérez. A continuació, hi ha els àmbits que van centrar les presentacions (ponències i comunicacions) i els debats del congressistes: història de la investigació, gravats paleolítics, geoaqueolo-

gia, gravats postpaleolítics, gravats alpins, gravats galaics, gravats pirinencs, gravats medievals i gravats moderns.

Les ponències que emmarquen els treballs en cada àmbit van ser elaborades per investigadors ben reconeguts, com Antonio Beltran, Jean Clottes, Anna Mir, José Luis Peña, Carlos Sancho, Anna Alonso, Emmanuel Anati, Antonio de la Peña, Jean Abelanet, Àngels Casanova i Jordi Rovira. En total, es publiquen 9 ponències i 44 de les 50 comunicacions que es van presentar en el seu moment. És interessant remarcar que al final de la presentació de la ponència i les comunicacions de cada àmbit es va realitzar un debat, degudament transcrit, que permet conèixer quins foren els aspectes que van cridar més l'atenció i les discussions en cada cas.

Dels diferents àmbits definits, els que major nombre d'aportacions van tenir van ser el dels gravats postpaleolítics (14 comunicacions publicades), gravats medievals (8 comunicacions publicades) i gravats moderns (8 comunicacions publicades). Cal remarcar, doncs, l'interès que té la visió diacrònica que permet fer la lectura d'aquests treballs i que constitueix, al nostre parer, un dels encerts més importants de la reunió i de la publicació.

En el següent apartat, que porta per títol «Conclusions», es presenta de fet una declaració de principis generals sobre els gravats rupestres i murals així com la discussió que va generar en el Congrés. El darrer apartat se centra en l'homenatge a Lluís Díez-Coronel, amb aportacions d'Eduard Ripoll i de José Luis Maya, així com les diverses intervencions que es van fer sobre la

figura de l'homenatjat, incloent-hi les seves pròpies paraules. Finalment, hi ha l'índex general de la publicació.

Des del punt de vista formal, la publicació d'aquestes actes és més que correcta. Tot i que el volum final és ben gruixut, els responsables de l'edició no han caigut en la temptació de fer una publicació més atapeïda ni han reduït el cos de la lletra o l'interlineat. És d'agrair aquesta decisió, que fa molt més agradable la lectura de les ponències i comunicacions recollides. També cal destacar l'important nombre de fotografies, figures, quadres i mapes que s'hi inclouen, elements indispensables en tota publicació que abordi qualsevol aspecte de les representacions gràfiques del passat.

Pel que fa al contingut, no estem d'acord amb l'afirmació que es fa en la presentació que aquesta obra tan sols manté la seva validesa per a l'anàlisi diacrònica de les investigacions en aquest àmbit. La diversitat d'aportacions que hi ha, tant des del punt de vista d'estudis historiogràfics com des del d'estudis regionals i de conjunts concrets, l'amplitud de la visió diacrònica que es presenta, l'amplitud geogràfica i, consegüentment, la diversitat de treballs d'investigadors d'origen ben diversos (catalans, d'altres zones de la Península Ibèrica, de França i d'Itàlia) fa possible que aquesta sigui una obra útil des de perspectives ben diferents. Tan sols cal recordar que la gran majoria de treballs ara publicats encara eren inèdits des de la seva presentació en aquella reunió, cosa que fa que molts puguin ser encara novetat per a bona part d'investigadors i d'altres persones interessades en l'arqueologia en general i en les representacions gràfiques en particular.

Tot i que l'extensió de l'obra permet tenir a l'abast una important quantitat i varietat de dades i de documentació, la manca d'almenys un índex temàtic dificulta en gran manera la consulta d'aspectes ben concrets, del tipus que sigui.

D'altra banda, i precisament a causa del temps que ha transcorregut des de la celebració d'aquest Congrés, potser hauria estat un encert dels editors afegir-hi un apèndix on s'oferís una visió de l'evolució de la recerca sobre gravats rupestres i murals des de l'any 1992 fins a l'actualitat a la zona tractada. La inclusió d'aquesta visió hauria permès posar en una millor pers-

pectiva les aportacions realitzades en aquell moment, tant des del vessant teoricometodològic com d'avenç en el coneixement de noves evidències, així com fer un balanç de fins a quin punt alguna de les aportacions realitzades, com ara la declaració de principis que es va fer, ha tingut o no repercussió en els àmbits acadèmics i administratius als quals de ben segur anava adreçada.

En definitiva, ens trobem davant d'una obra que permet aprofundir d'una manera particular en un tema que, tal com s'afirma en la mateixa crònica del Congrés, no ha estat encara prou estudiat, sobretot en algunes zones geogràfiques i particularment per a períodes històrics més recents, i que en els darrers anys ha conegut un important impuls pel que fa a la recerca arqueològica, potser perquè bona part dels esforços de la investigació en l'àmbit de les representacions gràfiques habitualment s'ha dedicat més a les representacions pictòriques, quan, de fet, pintura i gravat no són més que dues tècniques complementàries que han estat utilitzades pels éssers humans des de fa milers d'anys i fins a l'actualitat com a vies d'expressió.

Xavier CLOP GARCÍA

AURENCHÉ, Olivier i KOZLOWSKI, Stefan Karol (2003). *El origen del Neolítico en el Próximo Oriente. El paraíso perdido*. Barcelona: Ariel. 318 p.

ALGAZE, Guillermo (2003). *El sistema-mundo de Uruk. La expansión de la primera civilización mesopotámica*. Barcelona: Bellaterra Arqueologia. Edicions Bellaterra. 312 p.

AKKERMANS, Peter M.M.G. i SCHWARTZ, Glenn (2003). *The Archaeology of Syria. From Complex Hunter-Gatherers to Early Urban Societies (ca. 16.000-300 BC)*. Cambridge: Cambridge World Archaeology. 467 p.

L'atzar o potser l'activitat editorial en temes d'arqueologia ha volgut que es concentrés, a casa nostra, l'aparició de tres llibres sobre arqueologia del Pròxim Orient. Tots tres tenen un format de llibre no especialitzat que semblaria indicar que estan orientats a un públic genèric,

ahora que fugen de les obres divulgatives clàssiques amb abundants il·lustracions que sovint apareixen sobre aquesta àrea i període històric. Hem cregut que aquesta concentració en les llibreries i la qualitat de les obres mereixen ser remarcades, tot i que el fet d'agrupar els comentaris no vol pas indicar una complementarietat temàtica o cronològica, ni establir una comparació entre elles, sinó que, al nostre entendre, s'escau com a mostra de l'activitat i noves orientacions de recerca de l'arqueologia oriental.

L'obra dels professors Aurenche i Kozłowski és la traducció castellana de l'original francès publicat l'any 1999, que exposa de manera sintètica l'origen de les primeres societats agrícola ramaderes a la zona del Pròxim Orient. Se centra, per tant, en el període comprès entre fa 12.000 i 6.500 anys i l'àrea escollida és la globalitat del Pròxim Orient, encara que les novetats i el treball arqueològic fan que l'àrea més tractada siguin les regions més occidentals. Els autors han concebut l'obra com un manual, un text sintètic que proporcioni, sota formes diferents, les claus necessàries per conèixer l'estat de la recerca de l'origen del Neolític a la zona «nuclear» oriental. L'estructura mateixa del llibre indica clarament la voluntat de fer accessible la informació actualitzada a un lector poc especialitzat. Una primera part, formada per quatre capítols i un epíleg, els serveix per revisar, des de una perspectiva històrica, l'evolució de les societats de caçadors-recol·lectors cap als grans poblats de camperols. La presència d'un índex terminològic i d'un breu resum dels principals jaciments estudiats fa d'aquest llibre un manual excel·lent i útil.

El llibre del professor G. Algaze té unes funcions i, de fet, també un origen ben diferents. L'obra es la traducció ampliada del llibre que, editat en anglès el 1995, recollia de forma reelaborada la tesi doctoral de l'autor. No es tracta, doncs, d'un manual sinó d'una obra de tesi, amb una visió nova i actualitzada de les primeres societats urbanes del Pròxim Orient. A més de l'exhaustivitat i de la innovació en el tractament de la societat sumèria, voldríem destacar-

ne dues altres característiques significatives. La recerca arqueològica dels darrers decennis al Pròxim Orient està, malauradament, avortada a la zona central de la Mesopotàmia per raons prou conegudes i denunciades. Aquest fet ha desplaçat les àrees d'excavacions i estudis a les regions i països limítrofs, fins fa poc temps considerats marginals en relació a les problemàtiques centrals mesopotàmiques. Les novetats molt significatives, com les que G. Algaze està realitzant al sud-est d'Anatòlia, signifiquen una renovació, indirecta si es vol, però innovadora i enriquidora dels continguts «clàssics» de la història mesopotàmica, com ho mostra la present obra. El segon tret que voldríem destacar és l'esforç fet per l'autor, la direcció de la col·lecció i l'editor per ampliar el contingut original de l'obra amb una revisió i una ampliació realitzades de manera específica per a l'edició castellana a fi d'actualitzar-ne el contingut. Ens n'hem de felicitar.

La tercera obra de temàtica oriental, tot i que té un format pròxim als anteriors, respon, encara, a un altre plantejament i a uns altres objectius. P. Akkermans i G. Schwartz han escollit l'anàlisi històrica diacrònica del territori de l'actual estat de Síria per oferir una síntesi historicoarqueològica des dels darrers caçadors-recol·lectors fins al final de l'Edat del Ferro. L'ampli període cronològic tractat, i les abundants novetats de la recerca arqueològica a Síria, eren les dificultats que podrien haver convertit el projecte en una descripció bàsica d'assentaments i monuments. La força de l'obra radica, doncs, a oferir una síntesi històrica original i innovadora tant en el plantejament com en el contingut on es recullen les moltes i importants novetats que està proporcionant la recerca arqueològica en un país, de contrastada riquesa històrica i de la qual els autors són excel·lents coneixedors. En fi, desitgem que la normalització progressiva de les edicions d'obres com les comentades contribueixi a millorar el coneixement del passat i a consolidar l'arqueologia oriental.

Miquel MOLIST